

Examen VWO 2015

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

tijdvak 2

dinsdag 16 juni

9.00 - 12.00 uur

Vergeet niet je op te zetten!

Klik op 'Start' om te beginnen.

Tijdens het examen kun je de volgende knoppen gebruiken:

 ingesproken tekst

 regelen van het volume

 uitleg van het programma

  ga een pagina terug of verder

  ga naar het begin of het einde van het examen

Voor het openen van bronnen gebruik je de volgende knoppen:

 afbeelding

 filmfragment

 geluidsfragment

 tekst

Hiernaast kun je testen of het beeld en geluid goed functioneren.

Dit examen bestaat uit drie blokken met in totaal 31 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 62 punten te behalen.
Voor elke vraag staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1: Van den vos Reynaerde

Blok 2: Oost en West

Blok 3: Sprookjeskastelen

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1 Van den vos Reynaerde

Dit blok gaat over *Van den vos Reynaerde*, de *Driestuiversopera* van Brecht en de hedendaagse voorstelling *Van Den Vos*.

Het episch dierdicht *Van den vos Reynaerde* is één van de hoogtepunten uit de Middelnederlandse literatuur. Het gaat over een sluwe vos die liegt, bedriegt en die verleidt tot het kwaad. Op afbeelding 1 zie je een miniatuur uit het begin van de veertiende eeuw, waarop Reynaerde een groep vogels toespreekt.

Dierenverhalen bevatten in de middeleeuwen vaak een algemene levensles voor het publiek. Dergelijke lessen werden ook verbeeld in miniaturen.

Bekijk afbeelding 1.

(2p) Geef aan welke levensles deze scène bevat. Geef daarna aan hoe de miniatuur die les verbeeldt.

Van den vos Reynaerde is 'antropomorf'. In de middeleeuwen krijgen dieren in de verhalen eigennamen en worden zij voorgesteld met menselijke eigenschappen.

(1p) Bespreek één reden voor deze antropomorfe manier van voorstellen.

Kritiek op de adel en de geestelijkheid is nieuw in de feodale, middeleeuwse maatschappij. Het ontstaan van deze kritische houding kan in verband gebracht worden met verstedelijking die in de dertiende eeuw plaatsvond.

(1p) Leg uit wat dit verband is.

Maatschappijkritiek is van alle tijden. In 1728 werd de *Beggar's Opera* opgevoerd, een kluchtspel dat politiek en satirisch van aard was. De *Driestuiversopera* van Bertolt Brecht uit 1928 is hier een bewerking van. De hoofdpersoon MacHeath is een crimineel die, net als de vos Reynaerde, bekend staat om zijn misdaden en leugens.

In het filmfragment zie je een scène uit de *Driestuiversopera*, opgevoerd door het Nationale Toneel in 2011. MacHeath draagt hier de *Ballade van het zorgeloze leven* voor. Deze scène bevat kritiek die te maken heeft met de maatschappelijke situatie in Duitsland na de Eerste Wereldoorlog.

(1p) Geef aan welke kritiek Brecht hiermee leverde.

De manier waarop MacHeath in dit filmfragment zijn ballade voordraagt kan als cynisch worden getypeerd.

(2p) Bespreek twee manieren waarop hier die cynische lading ontstaat.

In deze voorstelling wordt gebruikgemaakt van vervreemdingstechnieken. Het Nationale Toneel blijft daarmee trouw aan het gedachtegoed van Brecht.

(2p) Geef aan wat het effect van vervreemdingstechnieken is op het publiek. Geef daarna aan wat Brecht met deze vervreemding wilde bewerkstelligen.

In deze voorstelling wordt gebruikgemaakt van vervreemdingstechnieken. Het Nationale Toneel blijft daarmee trouw aan het gedachtegoed van Brecht.

(3p) Geef drie voorbeelden van vervreemdingstechnieken in deze scène. Geef daarbij steeds aan hoe die vervreemding ontstaat.

MacHeath krijgt de doodstraf, maar wordt op het laatste moment gered doordat hij gratie krijgt. Zo'n onverwachte afloop kun je verwachten bij modernistische kunstenaars.

(1p) Leg uit waarom dit in de cultuur van het moderne past.

Theatergroep FC Bergman voerde in 2013 en 2014 de voorstelling *Van Den Vos* op. Deze is geïnspireerd op de middeleeuwse Reynaerde. Filmfragment 3 toont enkele scènes, waarin vooral de angst en twijfel van Ysengrym de wolf te zien zijn.

In de voorstelling worden live-beelden geprojecteerd op een glazen wand. Ze versterken de inhoud van de voorstelling.

(3p) Leg uit hoe deze live-beelden de inhoud van de voorstelling versterken. Bespreek daarna een effect dat de live-projectie heeft op de speelstijl van de acteurs en bespreek een effect op het publiek.

Het dierdicht *Van den vos Reynaerde* (1260) en de toneelstukken *De Driestuiversopera* (1928) en *Van Den Vos* (2013) handelen over goed en kwaad.

De wijze waarop in *Van Den Vos* positie wordt gekozen ten opzichte van goed en kwaad, is postmodern te noemen.

(2p) Geef twee argumenten waarom de benadering van goed en kwaad in *Van den Vos* postmodern genoemd kan worden.

Blok 2 Oost en West

Dit blok gaat over oriëntaalse invloeden in het romantisch ballet, in de muziek van Debussy en in de film *Moulin Rouge!*

In de negentiende eeuw werd onder de Oriënt het Arabische schiereiland, Klein-Azië, Noord-Afrika en het Midden-Oosten verstaan. De culturen uit dit gebied vormden een bron van inspiratie voor West-Europese kunstenaars. Op afbeelding 1 is het schilderij *Odalisk en slaaf* uit 1838 van de Franse kunstenaar Jean Auguste Dominique Ingres te zien. Hij was gefascineerd door de Oriënt maar had die gebieden nooit bezocht.

Op het schilderij zie je dat Ingres de Oriënt heeft weergegeven vanuit zijn eigen westerse cultuur.

(2p) Geef aan hoe dat blijkt uit de INHOUD van het schilderij. Geef daarna aan waarom dat past binnen het romantische gedachtegoed.

De belangstelling voor de Oriënt bleek ook uit oriëntaalse muziek- en dansvoorstellingen in de Europese variététheaters. Impresario's organiseerden deze voorstellingen vanaf het begin van de negentiende eeuw. In filmfragment 1 zie je een 'bayadere', een tempeldanseres, en een gedeelte uit een tempeldans zoals die er toen mogelijk heeft uitgezien.

Tempeldansen verschillen van negentiende-eeuwse academische dans.

(2p) Bespreek een verschil in beweging en in expressie van beide vormen van dans.

De schrijver en kunstcriticus Théophile Gautier zag in 1838 een optreden van een groep Indiase tempeldanseressen in Parijs. Hij vroeg zich af waarom deze 'prachtige' tempeldans alleen in variététheaters werd opgevoerd en niet in operatheaters.

(2p) Geef hiervoor een verklaring. Betrek beide locaties in je antwoord.

Op 4 februari 1877 ging in Sint Petersburg het ballet *La Bayadère* in première, in een choreografie van Marius Petipa. Het ballet speelt zich af in India en gaat over de onmogelijke liefde tussen de tempeldanseres Nikiya en de soldaat Solor. Filmfragment 2 laat enkele scènes uit dit ballet zien.

In het ballet is niet gestreefd naar een authentieke weergave van het Oosten.

(3p) Leg dit uit aan de hand van filmfragment 2 voor de muziek, de dans en het toneelbeeld.

NB Laat de belichting buiten beschouwing.

De derde akte van *La Bayadère* heet *Koninkrijk der schaduwen* en is een 'witte akte' of ballet blanc. In een traag tempo daalt een ensemble van 'schaduwen' neer.

Deze derde akte weerspiegelt ideeën die in de romantiek speelden.
(3p) Geef voor drie aspecten van de inhoud aan welk romantisch idee zij weerspiegelen.

Vanaf het midden van de negentiende eeuw organiseerden Europese landen wereldtentoonstellingen. Het publiek kreeg onder andere voorstellingen te zien van musici en dansers uit de kolonies.

Landen hadden verschillende motieven voor deelname aan deze wereldtentoonstellingen.

(3p) Bespreek drie redenen waarom naties daar belang bij hadden.

De Franse componist Claude Debussy bezocht het optreden van Javaanse danseressen op de wereldtentoonstelling in 1889 en raakte geïnspireerd door Javaanse gamelanmuziek die hij daar hoorde. Gamelan is een algemene term voor traditionele ensemblemuziek uit Java en Bali die voornamelijk bestaat uit percussie-instrumenten.

In geluidsfragment 1 hoor je gamelanmuziek. Geluidsfragment 2 is een fragment uit Debussy's werk *Pagodes* uit 1903.

(2p) Bespreek twee muzikale vormgevingsaspecten waarin *Pagodes* verschilt met de gamelanmuziek.

Het exotische van de gamelanmuziek inspireerde Debussy in zijn zoektocht naar nieuwe Franse muziek.

(1p) Geef aan waar die muziek volgens Debussy aan moest voldoen.

Ook in de massacultuur is de Oriënt een inspiratiebron voor kunstenaars. De musicalfilm *Moulin Rouge!* uit 2001 van regisseur Baz Luhrmann speelt zich af in het Parijs van 1899. Het verhaal gaat over een jonge Engelse dichter die hopeloos verliefd wordt op de courtisane Satine. In filmfragment 4 zie je het variététheater Moulin Rouge waarin Satine optreedt als Indiase 'bayadère'.

De kostuums leveren een belangrijke bijdrage aan de oosterse sfeer die in deze scène wordt opgeroepen.

(2p) Bespreek nog twee andere theatrale vormgevingsaspecten die hier het oosterse benadrukken.

In 1978 schreef cultuurcriticus Edward Said het boek *Orientalism*, waarin hij kritiek uitte op het westerse beeld van het Oosten en de Arabische wereld. In zijn opvatting had het Westen een kunstmatig beeld gecreëerd van de Oriënt dat niet overeenkomt met de werkelijkheid.

De scène in filmfragment 4 kan gezien worden als een postmoderne verbeelding van een dergelijk kunstmatig beeld van de Oriënt.

(2p) Leg uit waarom hier sprake is van een kunstmatig beeld van de Oriënt. Geef vervolgens aan waarom hier gesproken kan worden van een postmoderne verbeelding.

Blok 3 Sprookjeskastelen

Dit blok gaat over de opera *Lohengrin* van Richard Wagner, het kasteel Neuschwanstein en over *Haverleij*, een woonwijk in Den Bosch.

Het middeleeuwse gedicht *Lohengrin* gaat over Lohengrin, zoon van de Graalridder Parsifal. De Duitse componist Richard Wagner gebruikte dit gedicht voor zijn opera *Lohengrin* uit 1850.

Wagner bewerkte vaak onderwerpen uit middeleeuwse mythes voor zijn muziekdrama's. Hij vond dat mythes geschikt waren om "het wezen van de wereld in al haar fasen en tijden" weer te geven.

(3p) Leg uit wat Wagner hiermee bedoelde. Geef daarna twee redenen waarom de belangstelling voor mythes juist in de romantiek kon ontstaan.

Hoewel Wagner vond dat muziek de enige discipline was die tot de kern van de menselijke emotie kon komen, zag hij het Gesamtkunstwerk als ideale expressiemogelijkheid voor mythes.

(2p) Leg uit wat Wagner onder een Gesamtkunstwerk verstaat. Geef daarna aan waarom hij het Gesamtkunstwerk prefereerde boven de muziek.

In geluidsfragment 1 uit de eerste akte waarschuwt Lohengrin dat Elsa nooit naar zijn naam of afkomst mag vragen.

Wagner probeerde op verschillende manieren deze waarschuwing over te brengen op het publiek. Dat deed hij onder meer door tekst te herhalen.

(2p) Noem twee manieren waarop de waarschuwing ook muzikaal wordt benadrukt.

In geluidsfragment 2 hoor je de inleiding van de tweede akte. Hier gebruikte Wagner hetzelfde motief als in geluidsfragment 1 te horen is.

Het motief, dat het onheilsmotief wordt genoemd, is een leidmotief in de opera.

(1p) Leg uit wat de betekenis van dit motief is.

Het onheilsmotief wordt op verschillende momenten gebruikt en geeft daarmee betekenis aan het verhaal.

(2p) Geef aan op welk moment in het verhaal het motief klinkt in geluidsfragment 1 en in geluidsfragment 2.

Ludwig II, koning van Beieren, was een groot bewonderaar van Wagner. In filmfragment 1 zie je een gedeelte uit een speelfilm waarin Ludwig zijn passie voor muziek aan Wagner uitlegt. De vorst werd Wagners mecenas en financierde zijn projecten.

(2p) Bespreek wat dit mecenaat voor Wagners kunstenaarschap betekende. Geef vervolgens aan wat dit mecenaat betekende voor Ludwig.

Op afbeelding 2 is kasteel Neuschwanstein te zien, dat Ludwig liet bouwen tussen 1869 en 1886. Het interieur van het kasteel liet hij beschilderen met scènes uit opera's van Wagner. Op afbeeldingen 3 en 4 zie je hier voorbeelden van.

Wagner was minder onder de indruk van de wandschilderingen dan Ludwig. Hij zei: "Ik geloof [...] dat middeleeuwse onderwerpen op een [...] meer puur menselijke en meer universele wijze voorgesteld kunnen worden. Echter de schilder die volgens mijn opvattingen werkt, moet nog gevonden worden."

Deze uitspraak laat zien dat Wagner vooruitliep op zijn tijd.

(2p) Noem een beeldende kunststroming uit het begin van de twintigste eeuw die aansluit op Wagners uitspraak. Leg uit waarom die stroming daar zo goed bij aansluit.

Ludwig maakte gebruik van voor die tijd moderne technologie in en rondom kasteel Neuschwanstein. Filmfragment 2 laat hiervan enkele voorbeelden zien.

(1p) Leg uit welk idee Ludwig wilde bereiken met het gebruik van technologie.

Na de dood van Ludwig werd Neuschwanstein opengesteld voor het publiek. Ook Walt Disney bezocht het kasteel en raakte geïnspireerd. Hij opende in 1955 zijn eerste themapark *Disneyland* waarbij het kasteel van Doornroosje deels gebaseerd is op Neuschwanstein.

Het is niet vreemd dat Disney zich liet inspireren door Ludwigs kasteel Neuschwanstein.

(1p) Leg dit uit.

6

7

8

9

Kastelen spreken ook nu nog tot de verbeelding. In 1999 maakte architect en stedenbouwkundige Sjoerd Soeters een plan voor de stadsuitbreiding van 's-Hertogenbosch, de woonwijk *Haverleij*. Hierin liet hij negen 'kastelen' door negen verschillende architecten ontwerpen. Elk 'kasteel' is een woonwijk met een eigen naam. Afbeelding 6 laat een aantal 'kastelen' zien. Op afbeelding 7 t/m 9 zie je *Leliënhuyze*, het 'kasteel' dat Soeters zelf ontwierp.

Leliënhuyze is een voorbeeld van postmoderne architectuur.

(4p) Leg uit wat postmoderne architectuur is. Noem daarna drie kenmerken van postmoderne architectuur die van toepassing zijn op *Leliënhuyze*.

Modernistisch opgeleide architecten hebben kritiek op de architectuur van Soeters. Zelf zegt hij hierover: "Ik ben gewoon een facilitair bedrijf, ik maak fijne winkelmilieus en woningen. (...) Veel mensen zien niets in moderne architectuur. Ik vind het leuk om dingen te maken waar mensen echt van houden, wat mijn collega's vinden neem ik op de koop toe."

Het commentaar van Soeters laat zien dat de visie op architectuur na het modernisme is veranderd.

(2p) Bespreek deze verandering in visie. Betrek het citaat in je antwoord.

Dit was de laatste vraag van het examen.

Klik op of als je de vragen nog eens wilt langslopen.

Klik op de knop 'Stoppen' als je klaar bent.

Bronvermelding

De in dit examen gebruikte bronnen zijn vermeld in het examen zelf en/of in het correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).

Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.salleiden.nl

Einde